

УДК 378.12(477)

О. М. ЦІЛЬМАК,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Одеського державного університету внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Розкрито зміст поняття «психологічна компетентність» та складові, що її обумовлюють (професійно важливі: знання, уміння, навички, звички, якості, здібності, мотивація, професійно-психологічна готовність та досвід).

Ключові слова: психологічна компетентність, заклади вищої освіти, поліцейський, курсант, підготовка.

На сучасному етапі реформування української системи вищої освіти відбувається переорієнтування усіх вищих навчальних закладів (надалі – ВНЗ) на компетентніснозорієнтований підхід.

Метою компетентніснозорієнтованого підходу є розвиток та формування в осіб, які навчаються, певних типів, видів і підвидів компетентностей шляхом комплексного засвоєння необхідних знань і способів практичної діяльності.

Враховуючи специфіку підготовки курсантів ЗВО МВС України, йдеться про розвиток і формування у них професійно-психологічної готовності, здатності та спроможності ефективно, продуктивно, компетентно та кваліфіковано виконувати професійні функції на основі набутих ними знань, умінь, навичок та практичного досвіду.

На відміну від традиційного для педагогіки прагнення обмежитися формуванням у аспірантів знань, умінь та навичок, компетентністний підхід у системі освіти має інноваційний характер. Його головною ідеєю є підсилення практичної орієнтації освіти.

Проблемами впровадження компетентнісного підходу в освіту займалися Л. І. Анциферова, Г. О. Балл, Н. М. Бібік, І. А. Зімня, І. А. Зязюн, Є. А. Клімов, Н. В. Кузьміна, О. О. Реан, В. Хутмакер, А. В. Хуторський та ін.

На сьогодні існує дуже багато спірних моментів у теорії компетентності. Так, наприклад, стосовно змісту дефініцій «компетентність» та «компетенція», складових, які детермінують той чи інший різновид компетентності, опису цих складових. Деякі автори, описуючи зміст «знань», використовують термін «уміння», при описі «умінь» – термін «навичка» та «знання»; при описі професійно важливих якостей використовують терміни «знати», «уміти», «здібність». Деякі вчені під час систематизації різновидів компетентності допускають логічні помилки, так, наприклад, до психологічної компетентності відносять: комунікативну, управлінську, конфліктологічну, індивідуально-психологічну та ін. Тому, теорія компетентності потребує удосконалення та уточнення її основних положень.

Слід підкреслити, що необхідно чітко розрізняти поняття «компетенція», «компетентний» та «компетентність», отже [1]:

- *компетенція* – це коло повноважень будь-якої організації, установи чи коло функціональних обов’язків фахівця;
- *компетентний* – це той, хто здатний високопрофесійно діяти;
- *компетентність* – це здатність особистості кваліфіковано виконувати певний різновид діяльності.

Таким чином, слід чітко розмежовувати поняття «компетенція» та «компетентність», оскільки це за змістовним значенням це зовсім різні дефініції. Й тому, у теорії компетентності слід уживати термін «компетентність» та похідні від цієї дефініції терміни.

Одне із провідних місць у системі формування та розвитку компетентного фахівця правоохоронних органів посідає психологічна компетентність.

Психологічна компетентність – це здатність особи ефективно застосовувати структуровану систему знань про людину як індивіда, суб'єкта праці й особистість, як у власній життєдіяльності, так і професійній або іншій взаємодії. Високий рівень психологічної компетентності забезпечує успішну діяльність і взаємодію в системах «людина – людина», «людина – колектив», «людина – більші соціальні групи».

Питаннями змісту, видів, механізмів, детермінант і умов формування психологічної компетентності займалися такі вчені як М. Аргайл, О. О. Бодальов, О. В. Брушлинський, М. О. Докторович, М. І. Лук'янов, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, М. І. Лукьянова, Л. О. Петровська, Т. М. Щербакова, Дж. Равен, К. Рубін, Ю. Мель, К. Пфінгстен, Р. Хінтча, О. М. Цільмак та ін. В рамках вузівської освіти питання формування та розвитку соціально-психологічної компетентності розглядали: Н. М. Кодінцева, С. Н. Краснокутська, І. В. Леднєва, А. І. Рібакова та ін.

Складовими, що детермінують психологічну компетентність поліцейського, є взаємозалежні та взаємообумовлені між собою професійно важливі: знання, уміння, навички, звички, якості, здібності, мотивація, професійно-психологічна готовність та досвід. Тому, здійснюючи підготовку фахівців для правоохоронних органів, необхідно чітко розуміти що саме необхідно формувати та розвивати у осіб, що навчаються. Отже, розглянемо зміст вказаних нами складових.

Знання. Вони бувають загальними та спеціальними. Загальні знання надаються під час вивчення навчальної дисципліни «Загальна психологія», а спеціальні під час вивчення таких дисциплін як: «Юридична психологія», «Професійно-психологічна підготовка» та ін. Отже, **загальні знання.** Курсант ЗВО МВС України повинен знати – соціально-психологічні закономірності взаємозв'язку соціального і психологічного; структуру психіки людини; рівні розвитку та форми прояву психіки людини; психологічні особливості психічних пізнавальних процесів, властивостей та станів; основні характеристики та умови розвитку когнітивної, регулятивної та афективної сфер особистості; сутність і специфіку психічного відображення дійсності; характеристики неусвідомлюваних психічних явищ; індивідуально-типологічні властивості особистості (темперамент, характер, здібності); характеристики характеру та темпераменту; стратегії, стилі та форми людської поведінки; причини людської поведінки; вікові особливості людини; особливості та класифікацію соціальних настановлень; види криз та особливості їх протікання; соціально-психологічні закономірності взаємодії особистості та соціуму; закономірності та механізми соціалізації особи; зміст, психологічні механізми та умови розвитку свідомості та самосвідомості людини; емоційний, когнітивний, поведінковий аспекти міжособистісних відносин; систему соціальних та індивідуальних значень (ролі, норми, цінності, символи тощо); психологічні особливості малої та великих груп, групової взаємодії та масових явищ; соціально-психологічні механізми сприйняття людини людиною; статус особистості в структурі міжособистісних відносин; механізм соціальної регуляції поведінки особистості; мотиви соціальної поведінки; моделі просоціальної мотивації; міжособистісні ролі в групі; методи та прийоми психологічного впливу на особу та ін.

Спеціальні знання. Курсант ЗВО МВС України повинен знати:

- психологічні особливості та закономірності професійної діяльності;
- психологічний механізм психологічного впливу на суб'єктів професійної діяльності;
- соціально-психологічні причини поведінки суб'єктів професійної діяльності;
- психологічні особливості субкультури суб'єктів професійної діяльності;
- психологічні особливості різних типів аутсайдерів та ін.

Уміння. Загальні уміння. Курсант ЗВО МВС України повинен уміти:

- аналізувати, узагальнювати та розуміти вчинки людей;
- визначати психологічні особливості, форми та стратегії поведінки різних категорій осіб;
- виділяти, аналізувати соціально-психологічні проблеми;

- визначати особливості утворення малої та великої груп, механізми динаміки цих груп;
 - визначати чинники та динаміку групових процесів;
 - визначати способи взаємодії особистості та соціуму;
 - визначати способи управління індивідом і групою;
 - обирати ефективні, адекватні ситуації, правомірні та раціональні форми та стратегії власної поведінки;
 - враховувати й створювати психологічні умови для ефективного вирішення поставленого юридичного завдання;
 - підбирати адекватні та ефективні способи вирішення соціально-психологічних проблем;
 - ефективно долати критичні ситуації та ін.
- Спеціальні уміння. Курсант ЗВО МВС України повинен уміти:
- визначати психологічні закономірності стосунків та поведінки суб'єктів професійної діяльності;
 - враховувати закономірності пізнавальних процесів суб'єктів професійної діяльності;
 - вибрати найефективнішу форму та стратегію поведінки під час здійснення професійних функцій;
 - прогнозувати розвиток психологічно напруженої ситуації або подій;
 - знаходити, адекватно оцінювати та пояснювати причини й мотиви поведінки суб'єктів професійної діяльності.

Миттєве психологічно ефективне налаштування поліцейського на певну ситуацію визначається навичками. А ефективність стратегій взаємодії зі соціумом, враховуючи його індивідуально-психологічні характеристики виражається у звичках.

Психологічну компетентність детермінують також здібності (загальні та спеціальні). Загальні здібності курсанта ЗВО МВС України забезпечують відносну легкість і продуктивність у засвоєнні загальних психологічних знань і умінь та при виконанні професійної діяльності.

До спеціальних здібностей курсанта ЗВО МВС України слід віднести:

- *прогностичні* – здатність курсанта передбачати можливі відхилення, небажані явища та наслідки й ін.;
- *стратегічно-тактичні* – здатність курсанта планувати професійну діяльність, обирати адекватні форми, засоби, методи та прийоми для ефективного здійснення професійної діяльності;
- *оцінні* – здатність курсанта виявляти, визначати ефективність того чи іншого методу чи прийому, що застосовується в професійній діяльності, визначати наслідки власної діяльності та поведінки;
- *діагностичні* – здатність курсанта визначати характерологічні особливості та поведінкові прояви суб'єктів професійної діяльності, здійснювати візуальну психодіагностику неправди, нещирості;
- *акторські* – здатність курсанта до рольового перевтілення, імпровізувати; не показувати справжнє ставлення до суб'єкта професійної діяльності;
- *перцептивні* – здатність курсанта проникати у внутрішній світ суб'єктів професійної діяльності, відчувати та розуміти їх психічні стани; адекватно інтерпретувати їх поведінку;
- *комунікативні* – здатність курсанта встановлювати психологічний контакт; корегувати і управляти процесом взаємодії; «слухати, чути та почути»; коротко, чітко і ясно говорити по суті; викликати довіру;
- *організаторські* – здатність курсанта визначати головні та невідкладні завдання діяльності; планувати й організовувати професійну діяльність;
- *лідерські* – здатність курсанта здійснювати психологічний вплив на суб'єктів професійної діяльності, регулювати взаємовідносини;

– *мобілізаційні* – здатність курсанта до самоорганізації, підтримки власного професійного інтересу до професійної діяльності, емоційно-вольової саморегуляції.

Провідними професійно важливими якостями, що детермінують психологічну компетентність, є групи лідерських, комунікативних, моральних, емоційно-волевих, соціально-спрямованих якостей.

Мотивація визначається у:

а) *бажанні* курсанта бути психологічно грамотним;

б) *потребі* досягати успіху;

в) *мотивах* покращувати власний престиж та престиж Національної поліції; професійно самореалізовуватися, досягати кращих колективних та власних результатів.

Психологічно адекватне світосприйняття та світорозуміння курсанта ЗВО МВС України визначає ціннісно-сенсову складову його світогляду.

Важливе значення під час підготовки фахівців для органів та підрозділів МВС України має сформована професійно-психологічна готовність. Професійно-психологічна готовність – це настрой поліцейського на психологічно грамотну стратегію та форми поведінки під час соціальної взаємодії. Процес обрання особою соціально сприятливих ефективних форм та стратегій поведінки в різних умовах професійної діяльності формує досвід.

Психологічна компетентність є дуже важливою у системі різновидів компетентностей, оскільки саме вона забезпечує соціально-адекватні, професійно важливі форми та стратегії поведінки поліцейських.

Отже, підводячи підсумки, хотілося би наголосити на тому, що розвиток та формування того чи іншого різновиду компетентності у курсанта ЗВО МВС України є дуже важливим у системі підготовки фахівців для органів та підрозділів МВС України. Тому, необхідно 1) визначити перелік видів і підвидів компетентностей, які повинні бути сформовані у поліцейського (представника певної професії); 2) розробити компетентнісну модель фахівця певної поліцейської професії та побудувати ідеальний, оптимальний та мінімальний компетентнісний профіль фахівця; 3) удосконалити нормативно-правове регулювання діяльності та підготовку фахівців для органів та підрозділів МВС України; 4) запровадити високоефективні форми, методи та прийоми розвитку особистісної спроможності кваліфіковано здійснювати правозастосовну діяльність.

Список бібліографічних посилань

1. Цільмак О. М. Професіогенез компетентності фахівців кримінальної міліції: теорія та практика : монографія. Одеса : РВВ ОДУВС, 2011. 432 с. : рис., табл. бібліогр.

Надійшла до редколегії 23.04.2018

УДК 331.101.1

С. С. ЦИРКУЛЕНКО,

слухач магістратури факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

О. О. ШЕВЧЕНКО,

викладач Рівненського вищого професійного училища Департаменту поліції охорони

АНАЛІЗ ЕРГОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

У роботі шляхом аналізу виявляється недостатність ергономічності транспортних засобів, що використовуються в Національній поліції України на сучасному етапі.

Ключові слова: екстремальні умови, поліцейський, ергономіка, службово-бойова діяльність, транспортний засіб.